

SANAL ANLATIDA EKSİK KILINMIŞ BİR PORTRÉ: TEMEL VE HİKÂYESİ

A Portrait Overlooked in Virtual Narrative: Temel and His Story

Nagihan GÜR*

ÖZET

Bu çalışmada, sözelleştirme geleneği içinde canlılık kazanan ve Temel fıkrası olarak yöresel bir bağlama yerleştirilmiş anlatıların, fıkra türüyle bütünleşmesi, bu bütünlüğün yazının hapsediciliğiyle eşzamanlı olarak varlığını sürdürmesi ve nihayetinde internet ortamında “sanal” paylaşımına ulaşması, işlevsellik, söylem ve bağlam açısından incelenmeye çalışılacaktır. Öncelikle, Walter J. Ong’un, *Sözlü ve Yazılı Kültür: Sözlü Teknolojileşmesi* adlı kitabında, sözelleştirme ve zihinsel bellek ilişkisiyle ilgili öne sürdüğü görüşler esas alınarak Temel’in bir “tip” olarak ortaya çıkışı ve sözelleştirme gücüyle yaratılan bu “tip”in, günümüz fıkra anlatılarında nerede yer aldığı üzerinde durulmuştur. Bu noktada, yazılı söylemin hapsediciliği ve sanal iletişimin yaygınlık kazanan kuşatıcılığıyla fıkra türünde meydana gelen çeşitlenme içerisinde, yöresel söylemin sentezi olarak tipleştirilen Temel’in, hâlâ bir hikâyesinin olup olmadığı sorgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler

Temel, fıkra, zihinsel bellek, tipleştirme, sanal anlatı

ABSTRACT

In this study, we will try to investigate in terms of functionality, discourse and context the way narratives which have been revived within the tradition of verbalization and posited in a local context as Temel anecdote are integrated with the sort of anecdote, the lastingness of that integration as synchronically with the restrictiveness of writing and finally its meeting the “virtual” share on internet. First of all, using the views posed by Walter J. Ong about the relation between verbalization and mental store in *Orality and Literacy: The Technologizing of the Word* as a basis, it is examined the emergence of Temel as a “figure”, and what place the figure created through verbalization has occupied in the anecdotes of our time. At this point, it is questioned whether Temel characterized as the synthesis of local discourse has still his story or not in the diversing sorts of anecdote occurred with the restrictiveness of written discourse and the prevalent encompassment of virtual communication.

Key Words

Temel, Anecdote, Mental Store, Characterization, Virtual Narrative

*Temel demek
Soru işareti demek
Çengeli en uzunundan***

Deneyimlenmiş olayları veya bir fikrin etrafında şekillenen düşünceleri, mizah yoluyla yansıtan ve sözlü anlatım türü olarak tanımlanan fıkralar, sözel geleneğin üretimi olarak var olana ayna tutma özellikleriyle kültürel açıdan büyük önem taşımaktadırlar. Mizahın, esprinin, enerjinin, hareketliliğin, takanın, denizin, ağın, hamsinin vb. birçok simgenin bütünleştiği Karadeniz kültürü için

fıkra türü göz ardı edilemeyecek öneme sahiptir. Bu noktada, Temel fıkralarını genel fıkra tanımı içinde değerlendirdiğimizde bu anlatıları üretildikleri kültürel bağlamdan ayrı düşünmenin mümkün olmadığı görülür.

Bu çalışmada, sözelleştirme geleneği içinde canlılık kazanan ve Temel fıkrası olarak yöresel bir bağlama yerleştirilmiş anlatıların, fıkra türüyle bütünleşmesi, bu bütünlüğün yazının hapsediciliğiyle eşzamanlı olarak varlığını sürdürmesi ve nihayetinde internet ortamında “sanal” paylaşımına ulaşması, işlevsellik,

* Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi. (nagihan@bilkent.edu.tr)

** Güler, Gökhan. “Temel Kıtığı”. *Temel Kimdir*. İstanbul: Heyamola Yayınları, 2006.

söylem ve bağlam açısından incelenmeye çalışılacaktır.

Öncelikle Temel'in fıkra kahramanı olarak ortaya çıkışı üzerinde durmak gerekir. Walter J. Ong, *Sözlü ve Yazılı Kültür: Sözü Teknolojileşmesi* adlı kitabında yer alan, "[...] Yaşanan olayların anısını koruyabilmek için, sözlü geleneğin kendine özgü zihin işleyişinden üstün boyutlu kişiler, kahramanlar doğar. Kahramanın anısının iyice yer etmesi için, hemen bütün kahramanlar birer 'tip' oluştururlar" (88) ifadesi, sözlü kültürün zihinsel üretkenliğinin kahraman şahsında somutluk kazandığına işaret etmektedir. Bu düşünceden hareketle, Temel'in sözcüklerle bellekte yaşatılan bir "tip" olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Sözel geleneğin işleyişine bağlı olarak fıkralarda Karadeniz insanının ve yaşantısının sentezi olarak "tip"leştirilen Temel'in günümüz fıkra anlatılarında nerede durduğunu belirlememiz gerekmektedir. Fakat öncelikle, Temel fıkralarının sözel geleneğin işleyişiyle ne derece bütünlük arz ettiği üzerinde durulmalıdır.

"Kalıplaşmış deyişlerden oluşmayan hiçbir düşünce uzayıp gidemez; çünkü deyişler düşüncenin özüdür" (Ong, 50) ifadesi, sözel anlatıda kodlama ve kalıplaştırmanın önemini belirlemektedir. Bu noktada, fıkralarda yer alan kalıp söyleyişlerin kurgu içindeki işlevselliğini belirlemek mümkündür. Zihinsel üretkenliğin deyimlerle ve kurguyla anlatıda kodlanması, kahramanın şahsında somutluk kazanan deneyimlerin anlatıda sistematikleştirilmesini sağlar. Aktarımı imkânlı kılan ve sözel geleneğin işleyişini kolaylaştıran bu sistem, yaşanan olayların kahraman şahsında sürerliliğiyle bütünlük arz etmektedir.

Öyleyse Temel fıkralarında, sözel anlatının işleyişi bağlamında düşüncenin aktarılması ve devamlılığı sağlayan kalıplaşmış bir söylemden söz etmek mümkün müdür?

Nitekim Özhan Öztürk, *Temel Kimdir* adlı kitapta yer alan, "Bizum Temel" başlıklı yazısında Temel fıkralarını:

a) Muhatabını tuzağa düşüren ve fıkra dinleyicisinde merak oluşturan sorunun ortaya atılışı. b) Muhatabın tuzağa düşürülmesi ve fıkra dinleyicisinin sorunun (veya olayların gidişatının) doğal akışına yönlendirilerek dinleyicide mantıklı finalin ön hazırlığı yapılarak beklenmedik finalin dramatik etkisinin arttırılması. c) Temel'in alışılmadık biçimde yürüttüğü mantığının, muhatap ve dinleyici üzerinde istenilen etkiyi yaratmasıyla gerçekleşen final bölümü. (134) şeklinde sistemli bir kurgu üzerinden gruplandırmaya çalışmış ve bu gruplandırmayı fıkra örnekleriyle desteklemiştir. Örnekleri incelediğimizde, varsayılan kurgunun diyaloglarda işlevsellik kazandığını görebilmekteyiz. Bu noktada, Temel fıkralarında büyük bir yekûn tutan diyaloglar üzerinden kurulan bu kalıplaşmış söylem, bu anlatıları bellekte tutulması ve aktarılması açısından sözel geleneğin içinde sürerlilik kazanmasına imkân sağlar. Diyaloglarla yoğunluk kazanan kurgu içinde Temel'in aktif bir kahraman olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz. Sözel geleneğin zihinsel üretkenliğini yansıtan tipleştirme ve deneyimsel aktarım, kalıplaşmış söylem içinde Temel şahsında bütünlük kazanırken fıkra kurgusuyla desteklenen bu söylem, diğer taraftan anlatımı yazılı kültür içine hapsedmektedir.

Walter J. Ong tarafından "ikincil sözlü kültür" olarak adlandırılan yazılı

kültürde “anlamın verilmesi” dilin düzenlenişine bağlıdır. Bu bağlamda, yazılı söylem ayrıntılı ve sabit dil kuralları geliştirmiş (Ong, 54) ve böylelikle ikincil kültür içine hapsedilen sözel edim, diyaloglar sayesinde ritimsel bir söylemle bütünleştirilmiştir. Öztürk’ün, diyaloglarla desteklenen fıkra tasnifi, fıkra türünün yazılı söylemin dil kuralları içinde değerlendirilmesi niteliğindedir. Tam da bu noktada, sözel gelenek ve yazılı kültür arasında sıkışmış bir kahramanın hikâyesi belirmeye başlamakta ve Temel’in hikâyesi “ikincil sözlü kültür” içinde devamlılık kazanmaktadır. Yazıyla sağlanmaya çalışılan bu devamlılık, sözel anlatının işlevselliğiyle ne derece örtüşmektedir? Bu noktada, bağlamın önemi ayırıcı nitelik taşımaktadır. Her ne kadar “metni okuma[nın] metni seslendirmek” (Ong, 205) olduğu düşünülse de, yazı içinde sözel anlatının canlı bağlamından söz etmek mümkün değildir. Bağlamın canlı tutulması, fıkraların sözel olarak paylaşılması ve anlatıldığı ortama göre çeşitlilik göstermesiyle mümkündür.

Nilüfer Taşkın, “Laz Fıkraları Üzerine” başlıklı yazısında, “ Fıkralar, önce sözlü edebiyat ürünü olup yazıya geçirilirken ‘Laz’ fıkraları adeta tam tersi yönde işler. Öyle ki pek çok ‘Laz’ Fıkraları kitabı basılmış, basılmaktadır” (306) ifadesiyle, Temel fıkralarının sözel gelenek ve yazılı kültür bağlamında işleyişi ve aktarımına farklı bir yorum getirmiştir. Temel fıkralarının büyük bir kısmı yazıya geçirilmiş olsa da bu fıkraların yazıyla korunan son hallerinin de yine sözel anlatı içinde şekillendiğini söyleyebiliriz. Neticede Temel tipine atfedilen değerler kültürel bağlamda devamlılık kazanmakta ve çeşitli şekillerde sözel bellekte

yaşatılmaktadır. Fıkra türünün oluşum ve anlatılma amacı dikkate alındığında, Temel fıkralarının, Nilüfer Taşkın’ın belirttiği gibi “yazılı olarak üretilip dolaşıma girmesi” mümkün görünmemektedir. Bu noktada, sözel geleneğin yazı kültürü içinde devamlılığını sağlama çabası, tüketilme şartlarına bağlı olarak fıkralarda yazınsal çeşitlenmeyi imkânlı kılmakta, böylelikle fıkra anlatılarını sözel tüketimle yazılı tüketim bağlamında farklılaştırmaktadır. Günümüz tüketim olgusu içinde bu farklılaşmanın sadece sözlü ve yazılı kültür arasında çeşitlendiğini söylemek mümkün müdür?

Bugün kitle iletişiminin sağlandığı en yaygın ortamın internet olduğu görmektediriz. Bu durumda, Temel fıkralarının internet ortamının tüketim olgusu içinde yer alması kaçınılmazdır. Günümüzde selamlaşmanın bile gereksiz görüldüğü ve paylaşımın giderek azaldığı insan ilişkilerinde, günlük yaşantıyı ve deneyimlenmiş çeşitli olayları yansıtan Temel fıkralarının “sözel” olarak tüketilmesi ne derece mümkündür? Walter J. Ong’un, Havelock’un düşüncelerini yorumlayarak aktardığı, “[...] Koruma işlevi yazıya aktarılnca, metin, zihin yükünü, başka bir deyişle, hatırlama yükünü hafifletmiş ve böylece zihnin yeni düşüncelere yönelmesini sağlamıştır” (aktaran Ong, 58) ifadesi, yalnızca yazılı kültürü değil, yaşantımızı sabitleyen ve monotonlaştıran internetin cansız yazılı kültürünü de kapsar niteliktedir. Kimsenin anlatacak daha doğrusu hatırlayacak bir fıkrasının olmaması zihinsel üretimin ve sözel geleneğin tükenmeye başladığına işaret etmektedir. Böylelikle Temel fıkraları içinde ortamına uygunluk arz eden ve bağlamsal çeşitlenmeye anlam bulan esprilerin, bellekte yaşatıl-

ma gereksiniminin kalmadığı günümüzde yaşatılması mümkün görünmemektedir. Tam da bu noktada, doğallıktan uzaklaşıp çok yönlü ve sınırlandırılmaz çeşitlenme içinde işlevselliğini yitiren Karadeniz fıkraları sanal iletişimde aktarıma girmeye başlamıştır. İhtiyaç duyulan her şeyin, arama motorunun tuşuna basılarak bulunabileceği düşüncesi, bellekte yer etmesi lüzumlu görülmeyen şeylerin sayısını arttırmış ve böylelikle sözel iletişimi sağlayacak olan paylaşımlar giderek azalırken, sanal iletişim kültürü içinde yöresel söylemden uzaklaşan Temel fıkraları da bu durumun etkisine maruz kalmıştır.

Bu noktada, internet ortamında sağlanan “iletişim”in, zaman ve mekân tanımayan hızı sayesinde fıkra türünün “bereketli” (Ong, 55) söylem içinde yer aldığını ve bu bereketliliğin kahramanı ve hikâyesini arka planda bıraktığını görebilmekteyiz. Bir anlamda sözel ortamdan yazılı ortama geçirilen anlatılarda, yazının koruyuculuğu ve hapsediciliğiyle korunan çeşitlenmenin tutarlılığından söz edebilirken, internette yayılan ve e-maillerle aktarılan fıkraların çeşitlenme sınırları belirlenemez konuma gelmiştir. “Sözelleştirme, bellekte kalıcı biçimde şekillenmeden hiçbir kahraman yaşayamaz” (Ong, 89) ifadesinden hareketle hatırlama ve aktarılma eyleminin gerçekleştirilemediği günümüzde, teknolojik düzlemde kurulan iletişim içinde Temel’i kahraman olarak yaşatmamız ve bir fıkra “tip”i olarak canlılığını koruduğunu

söyleyebilmemiz imkânlı görünmemektedir. Bu noktada Temel fıkraları olarak anlatılan birçok fikrannın her geçen gün daha çok değiştirildiği ve bu çok yönlü çeşitlenmenin Temel “tip”ini arka planda bıraktığını ve bununla birlikte yöresel söylemin genel geçer anlatılara dönüştürüldüğünü söylemek mümkündür.

Bu durumda, fıkraların anlatılmak ve dinlenilmekten öte tüketilen bir tür olarak günümüz tüketim olgusu içinde eriyip gittiklerini ve “eğlence hâpı” olarak “endüstrileşmiş öyküler”e (Taşkın, 306) dönüştüğünü görebilmekteyiz. Bu noktada, tüm bu cansız değerler üzerine kurulu şişirilmiş anlatılar içinde sözel geleneğin yaratımı olan Temel tipinin hâlâ bir “hikâyesi” olduğunu söylemek imkânlı görünmemektedir.

KAYNAKLAR

Asan, Ömer. Ed. *Temel Kimdir*. İstanbul: Heyamola Yayınları, 2006.

Buğrul, Nil Yetişir. “Karadenizlilere Sevgiyle”. *Temel Kimdir*. İstanbul: Heyamola Yayınları, 2006. 170- 71.

Bulut, Kemal. “Temel ve Temel Fıkraları Üzerine”. *Temel Kimdir*. İstanbul: Heyamola Yayınları, 2006. 220-226.

Güler, Gökhan. “Temel Kıtığı”. *Temel Kimdir*. İstanbul: Heyamola Yayınları, 2006. 54.

Ong, Walter J. *Sözlü ve Yazılı Kültür: Sözlü Teknolojileşmesi*. İstanbul: Metis Yayınları, 1991.

Özer, Ahmet. “Fıkranın “Temel’i”. *Temel Kimdir*. İstanbul: Heyamola Yayınları, 2006. 82-90.

Öztürk, Özhan. “Bizum Temel”. *Temel Kimdir*. İstanbul: Heyamola Yayınları, 2006.132-137.

Taşkın, Nilüfer. “Laz Fıkraları Üzerine”. *Temel Kimdir*. İstanbul: Heyamola Yayınları, 2006. 296- 316.